

Сучасний стан сільськогосподарського машинобудування України

В статті розглядається сучасний стан сільськогосподарського машинобудування. Визначено основні напрями розвитку галузі в перспективі.
сільськогосподарське машинобудування, оцінка стану галузі, тенденції розвитку галузі, оновлення техніко-технологічної бази

Для забезпечення належного рівня продовольчої безпеки України стратегічно важливим є насичення ринку власною сільськогосподарською продукцією за рахунок створення бази для стабільного розвитку і підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Проведене нами економічне дослідження свідчить, що об'єктивно передумовою для нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва, підвищення його ефективності, та, як наслідок, гарантування продовольчого добробуту населення є забезпечення аграріїв відповідною високоякісною технікою. Це і обумовлює необхідність розвитку сучасного сільськогосподарського машинобудування, яке відповідало б природним, економічним і соціальним умовам України, як світової житниці та хліборобському менталітету її народу.

Історично складалося так, що вітчизняне сільськогосподарське машинобудування тривалий час було однією із галузей країни, яка успішно розвивалась, і виготовляла необхідний асортимент сільськогосподарської техніки для агровиробників. Але, в період значних економічних змін, обумовлених реформуванням аграрного сектора економіки, машинобудування для агропромислового комплексу опинилося в депресивному стані. Так, за даними Державного комітету статистики України протягом 1990-2010 років виробництво техніки скоротилося [6], окремі заводи різко знизили виробництво. Наочно окреслилися окремі техніко-технологічні недоліки в діяльності сільськогосподарського машинобудування. Враховуючи вище зазначене, вивчення стану і обґрунтування перспектив розвитку агропромислового машинобудування в нашій державі в сучасних умовах господарювання є актуальним і потребує підвищеної уваги зі сторони науковців і практиків.

© Т.А. Немченко, 2012

Потрібно відмітити, що в сучасній економічній літературі питанням щодо розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування в різні періоди були присвячені праці таких науковців: Я.К. Білоуська, О.Д. Витвицької, М.С. Даценка, Г.Т. Костроміна, Г.М. Підлісецького, Т.І. Сабецької, В.Л. Товстопята, Л.М. Фільштейна та ін., які в своїх дослідженнях торкаються певних аспектів ситуації в галузі та її основних проблем. В той же час, з узагальнення результатів напрацьованих цих авторів [1, 3, 5, 7, 12], випливає, що більшість із них не розглядала питання розвитку сільськогосподарського машинобудування в нових економічних (ринкових) умовах, коли Україна стала на шлях побудови власної системи виробництва техніки для агропромислового комплексу, що повинна забезпечувати нагальні потреби

сільського господарства. Віддаючи належне науково-практичному доробку з даної проблематики потрібно відзначити, що об'єктивно виникає потреба нагального подальшого поглиблення досліджень в зазначеному напрямку. Виходячи з цього потребує розгляду оцінка стану та визначення перспектив розвитку підприємств машинобудування для агропромислового комплексу України.

Мета статті: на основі аналізу результатів діяльності підприємств галузі за 2007-2011 роки оцінити сучасний стан сільськогосподарського машинобудування, виявити основні причини, що стримують його розвиток та окреслити певні напрямки їх подолання.

Набуття Україною політичної незалежності призвело до масштабних та глибоких змін у всіх сферах українського суспільства, в тому числі й виробництві техніки для агропромислового комплексу.

За період трансформації економіки України галузь зазнає всіх притаманних цьому процесу деструктивних змін та реформ, а саме: переходу від планового виробництва до ринкової адаптації, дефіциту обігових коштів, морального та фізичного зношення виробничих засобів, значного скорочення інноваційної діяльності, відтоку кадрових ресурсів та, врешті-решт, повної переорієнтації мотиваційно-ціннісного компоненту колективних відносин на підприємствах сільськогосподарського машинобудування.

Вище зазначене, а також зміна організаційно-правової форми господарювання в аграрному секторі та механізмів постачання сільськогосподарської техніки, на нашу думку, стали причиною погіршення стану вітчизняного сільськогосподарського машинобудування України. Це підтверджується даними щодо зниження обсягів виробництва техніки, скорочення рівня її продажу на внутрішньому ринку та невикористання можливостей на зовнішньому (див. табл. 1 та 2).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці 1, можна зробити висновок про те, що галузь машинобудування на сучасному етапі характеризується наступним:

- позитивні темпи росту виробництва продукції порівняно з докризовими роками спостерігається лише у підприємств-виробників тракторів для сільського та лісового господарства, машин для садіння і машин та механізмів для приготування кормів. Так, у 2011 році виробництво тракторів для сільського та лісового господарства збільшено на 14,69% порівняно з 2007 роком, що лише на 5,41% менше випуску продукції в докризовий 2008 рік. Щодо підприємств-виробників машин та механізмів для приготування кормів і машин для садіння варто зазначити, що на них суттєво не вплинули наслідки деструктивних змін та реформ. Це дозволило їм збільшити обсяг випуску техніки для приготування кормів за п'ять останніх років у два рази, а для садіння – у 5,5 разів;

- поступово, але незначними темпами, відновлюється до рівня докризового періоду виробництво сівалок та борін дискових. Випуск даних видів промислової продукції зростає і вже майже наближається до обсягів 2007 року;

- виробництво плугів відвальних за період 2007 – 2008 рр. збільшилось більш ніж в два рази, але починаючи з 2009 року обсяги випуску зменшувались (у 2011 році у порівнянні з 2008 роком – в два рази);

- виробництво, окремих, але в той же час важливих видів техніки майже припинилось. Так, в Україні залишилась незначна кількість підприємств, які виготовляють борони зубові, зернозбиральні, картоплюзбиральні та бурякозбиральні комбайни, косарки.

Слід також зазначити, що за результатами експертиз технічного рівня вітчизняної сільськогосподарської техніки, що періодично проводяться УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого, визначено, що в сучасних умовах лише 40% вітчизняної

сільськогосподарської техніки, що випускається, відповідає сучасним світовим вимогам агровиробництва[5].

Таблиця 1 - Динаміка обсягів виробництва сільськогосподарської техніки в Україні за 2007-2011 роки*

	2007	Темп росту до базового року	2008	Темп росту до базового року	2009	Темп росту до базового року	2010	Темп росту до базового року	2011	Темп росту до базового року
Трактори для сільського та лісового господарства, шт.	5282	100%	6339	120,01%	1445	27,36%	5189	98,24%	6058**	114,69%
Плуги відвальні, шт.	3025	100%	7064	233,52%	5336	176,4%	4684	154,84%	3267**	108%
Борони дискові, шт.	5751	100%	5517	95,93%	1084	18,85%	4825	83,9%	3136**	54,53%
Борони зубові, тис. шт.	18,6	100%	26,4	141,94%	5	26,88%	5,5	29,57%	11,02**	59,25%
Розпушувачі та культиватори, тис. шт.	9,2	100%	10,4	113,04%	4,6	50%	6,3	68,48%	7,08**	76,96%
Сівалки, тис. шт.	7,1	100%	9,9	139,44%	2,5	35,2% ¹	3,8	53,52%	4,9**	68,80%
Косарки, тис. шт.	3,1	100%	3,4	109,68%	1,6	51,61%	1,8	58,06%	***	-
Комбайни зернозбиральні, шт.	137	100%	309	225,55%	56	40,88%	97	70,80%	***	-
Комбайни бурякозбиральні та машини для обрізання бурячиння, шт.	18	100%	***	-	***	-	***	-	***	-
Машини та механізми для приготування кормів, тис. шт.	72,8	100%	87,4	120,05%	166	228,02%	187	256,87%	152,1**	208,93%

Продовження таблиці 1

Машини для внесення добрив, шт	2296	100%	1423	61,98%	272	11,85%	885	38,55%	497**	21,65%
Машини для садіння, шт.	446	100%	1559	349,55%	298	66,82%	1331	298,43%	2495**	559,42%
Картоплезбиральні комбайни та картоплекопачі, шт.	64	100%	83	129,69%	93	145,31%	56	87,5%	*	-
Машини для очищення, сортування або калібрування насіння, зерна чи сухих бобових культур, шт.	1897	100%	3475	183,18%	2821	148,71%	1883	99,26%	1488**	78,44%

* Згідно даних Державного комітету статистики України

** дані статистичних бюлетенів, можливі подальші уточнення

*** дані вилучено з метою забезпечення конфіденційності згідно з Законом України "Про державну статистику"

Відповідно до даних таблиці 2, варто зазначити, що в 2011 році виробництво тракторів становило лише 5,8% від обсягу випуску 1990 року, сівалок – 8,6%, а плугів та машин для внесення добрив - лише 3,6%.

Таблиця 2 - Порівняльна характеристика обсягів виробництва тракторів та інших видів техніки для АПК у 1990 та 2011 рр.

Вид техніки, тис.шт	1990 рік	2011 рік	2011 до 1990 у %
Трактори	106	6,1	5,8
Плуги	89,2	3,2	3,6
Сівалки	57,1	4,9	8,6
Машини для внесення добрив	13,9	0,5	3,6

*відповідно до даних наведених у літературних джерелах 7 та 8.

Характеризуючи роль сільськогосподарського машинобудування в економіці України за вартістю реалізованої продукції на сучасному етапі, слід зазначити, що питома вага його як в 2008, так і в 2010 році незначна. Як видно з даних, наведених в таблиці 3, частка досліджуваної галузі в промисловості складає лише 0,4%, а вартість реалізованої продукції сільськогосподарського машинобудування у 2010 р. становить лише 3,3% від загальної вартості реалізованої продукції машинобудівної галузі України.

Таблиця 3 - Місце галузі сільськогосподарського машинобудування в промисловості України*

Галузь/підгалузь економіки України	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)		Частка галузі/підгалузі			
	За 2008 р., млн. грн.	За 2010 р., млн. грн.	у % до всієї реалізованої продукції промисловості		у % до реалізованої продукції машинобудування	
			2008 р.	2010 р.	2008 р.	2010 р.
Промисловість України	777859,1	889098,4	100	100	-	-
Машинобудування	108915,8	101819,4	14	11,4	100	100
Сільськогосподарське машинобудування	3390,1	3326,61	0,4	0,4	3,1	3,3

* Згідно даних статистичних бюлетнів про основні показники роботи промисловості України за січень-грудень 2008 та 2010 рр.

Тобто, з проведеного аналізу випливає, що галузь сільськогосподарського машинобудування потребує поглибленої уваги щодо питань подальшого розвитку. Про це свідчать також дані Національного інституту стратегічних досліджень, відповідно до яких сільське господарство України незадовільно забезпечене основними засобами: фактична наявність основних засобів з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у 2009 році значно нижча за їх нормативну потребу, зокрема у рослинництві вона становить лише 14,3 %, тваринництві – 14,7 %. Поряд із скороченням вартісних показників забезпеченості сільського господарства основними засобами знижуються і кількісні, зокрема, забезпеченість сільськогосподарських підприємств машино-тракторним парком. Так, за період 2000-2010 рр. кількість тракторів всіх марок знизилась до 47,4%, зернозбиральних комбайнів – на 50,2 %, сівалок – до 54,8 %, доїльних установок – до 32,4 %. Такий стан являється одним з основних чинників, які негативно впливають на забезпеченість сільськогосподарських підприємств основними засобами [4].

Очевидним є те, що у галузі існує ряд факторів, які істотно стримують процес створення і виробництва сучасної техніки. Так, одним з них є фізичне зношення основних виробничих фондів і застаріла техніко-технологічна база самих підприємств сільськогосподарського машинобудування.

Основні фонди підприємств галузі мають ступінь спрацювання 79%, а рівень зношення їх активної частини - машин та обладнання - сягає 92%. У галузі експлуатується близько 36% металорізальних верстатів і майже 55% ковальсько-пресового устаткування з терміном використання понад 20 років [6]. Є дані про те, що амортизаційний фонд використовується на ремонт устаткування, а не на відтворення технічних засобів. Через незадовільний фінансовий стан більшості підприємств галузі та високі відсотки за кредит (19-22%) модернізувати техніко-технологічну базу сільськогосподарського машинобудування дуже складно.

Використання фізично та морально зношеного обладнання, низькопродуктивних, застарілих технологій для виробництва сільськогосподарської техніки є причиною того, що підприємства галузі випускають продукцію, яка має високу собівартість, низьку якість та надійність. Це, в свою чергу, призводить до втрати конкурентоспроможності вітчизняної техніки на внутрішньому ринку.

Щодо зовнішнього ринку, то українські виробники техніки для агропромислового комплексу є слабкими конкурентами. Як зазначається в сучасній економічній літературі, майже 80% пропозицій на ринку сільськогосподарської техніки займають вітчизняні машини 1-го покоління. Машини 2-го покоління (модернізовані, комбіновані) становлять 20%. Вітчизняні машини 3-го покоління (складні, автоматизовані, універсальні, високопродуктивні) на ринку майже відсутні. В той же час іноземні аналоги представлені машинами 2,3 і навіть 4-го поколінь. Значна частина незадоволеного попиту на техніку пояснюється тим, що вітчизняними виробниками не виробляється те, що може бути гарантовано проданим, а саме: мотоблоки і мінітрактори потужністю 18-30 кінських сил і знаряддя до них, енергонасичені гусеничні і колісні трактори потужність за 250-300 та 300-350 кінських сил та типорозмірний ряд перспективних машин класу 1, 4 т [7]. Тож, із зазначеного випливає, що попередні дослідження потреб ринку, орієнтація підприємств-виробників на вимоги споживачів продукції машинобудування для агропромислового комплексу, виважена асортиментна політика поряд з якістю, надійністю та економічністю техніки, що виробляється, набуває особливого значення як один з головних чинників успішного функціонування досліджуваної галузі.

Слід зазначити, що незважаючи на загальні негативні тенденції розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування, вона ще має значний потенціал для відновлення своїх позицій та підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. Про це свідчить те, що представлені на виставках останніми роками зразки вітчизняної техніки за технічними параметрами і дизайном не поступаються імпортним аналогам. Але для насичення ними ринку необхідна відповідна державна підтримка, вчасне і у достатніх обсягах фінансування та розвиток кадрового потенціалу.

Таким чином, в результаті проведеної оцінки сучасного стану сільськогосподарського машинобудування України можна визначити основні напрями подальшого його розвитку. Вони лежать у площині поліпшення якості, надійності, економічності техніки, що виробляється, здійснення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у цій сфері, підвищення ефективності праці за рахунок впровадження заходів щодо організації, нормування праці, підвищення кваліфікації, навчання та перекваліфікації персоналу, розвитку людського потенціалу підприємств та країни в цілому. Подальші дослідження необхідно спрямувати у напрямі поглибленого розгляду цих питань та пошуку шляхів поліпшення діяльності підприємств машинобудування аграрного сектору економіки у перспективі.

Список літератури

1. Витвицька О.Д., Даценко М.С., Даценко С.М. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки// Економіка АПК. - 2010. - №10. - с. 103-108.
2. Державна програма розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007-2010 роки (Постанова Кабінету Міністрів України № 1181 від 26 вересня 2007 р.) [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://search.ligazakon.ua>
3. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі/ [Я.К. Білоусько, В.О. Бурилко, В.О. Галушко та ін.]; за ред. Я.К. Білоуська. – К.:ННЦ ІАЕ, 2007. – 216 с.
4. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України. - К.:НІСД, 2011. – 39 с.
5. Сабецька Т. І. Аналіз сучасного стану та особливості розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування України // Вісник Хмельницького національного університету 2010. - № 1, Т. 2.- С. 64-71.
6. Сільське господарство України 2010. Статистичний збірник. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://ukrstat.gov.ua>
7. Сільськогосподарське машинобудування: бути чи не бути?/ Я.К. Білоусько, В.Л. Товстопят. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 160 с.
8. Статистичний бюлетень «Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень–

- грудень 2011 року» [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://ukrstat.gov.ua>
9. Статистичний бюлетень «Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень–грудень 2010 року» [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://ukrstat.gov.ua>
 10. Статистичний бюлетень «Про основні показники роботи промисловості за січень–грудень 2010 року» [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://ukrstat.gov.ua>
 11. Статистичний бюлетень «Про основні показники роботи промисловості за січень–грудень 2008 року» [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://ukrstat.gov.ua>
 12. Фільштейн Л.М. Економіка праці в машинобудівному комплексі/ Л.М. Фільштейн, Ю.В. Малаховский. – Кіровоград: ПП “Інвест-груп”, 2004 –284 с.

Т.А. Немченко

Современное состояние сельскохозяйственного машиностроения Украины

В статье рассматривается современное состояние сельскохозяйственного машиностроения. Определены основные направления развития отрасли в перспективе.

T. Nemchenko

Modern state of agricultural machine building of Ukraine

The article deals with modern state of agricultural machine building. The main directions of the branch development are determined.

Одержано 06.02.12